Sygn. akt I C 218/13

UZASADNIENIE

W dniu 27 lutego 2013 roku, powód B. D. wystąpił o zasądzenie na jego rzecz od pozwanej T. Ż. kwoty 40 000 zł tytułem zachowku po S. D. (1).

Na uzasadnienie żądania pozwu wskazał, że w dniu 02 marca 2010 roku zmarła jego matka S. D. (1), która w lipcu 2000 roku darowała pozwanej gospodarstwo rolne stanowiące jej jedyny majątek. Podał, że spadkodawczyni pozostawiła czworo dzieci, a mianowicie jego, pozwaną, powódkę W. B. (1) i A. B. (1), przy czym pozwana nie rozliczyła się z rodzeństwem za otrzymane gospodarstwo rolne. Wskazał, że w marcu 2009 roku pozwana sprzedała przedmiotowe gospodarstwo rolne swojej córce J. M. i jej mężowi D. M.. Podkreślił, że jest bardzo chory, przeszedł dwa zawały i ma orzeczoną niepełnosprawność.

W odpowiedzi na pozew z dnia 29 marca 2013 roku, pozwana wniosła o oddalenie tegoż powództwa w całości.

Motywując swoje stanowisko podała, że nabyła prawo własności spornej nieruchomości położonej w K. numer 18 etapami, a mianowicie w 1988 roku w drodze dziedziczenia uzyskała udział w tej nieruchomości w wysokości 2/6 części, na podstawie umowy darowizny zawartej z powódką W. B. (1) w dniu 08 sierpnia 1990 roku otrzymała udział wynoszący 1/6 części, a na mocy umowy darowizny zawartej ze spadkodawczynią S. D. (1) w dniu 24 lipca 2000 roku uzyskała udział wynoszący 1/2 części. Przyznała następnie, że w dniu 06 marca 2009 roku sprzedała przedmiotową nieruchomość J. M. i D. M.. Wskazała, że spadkodawczyni S. D. (1) zmarła w dniu 02 marca 2010 roku, a do spadku po niej poza nią z ustawy byliby powołani: powód B. D., powódka W. B. (1) i A. B. (2). Podała, że w dniu 24 lipca 2000 roku spadkodawczyni sporządziła testament notarialny, w którym powołała ją do spadku oraz jednocześnie wydziedziczyła powoda B. D. i pozostałych zstępnych ze względu na to, iż postępowali oni w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego i niedopełniali względem niej obowiązków rodzinnych. W konsekwencji podkreśliła, że powodowi jako osobie wydziedziczonej nie przysługuje roszczenie o zachowek. Dodatkowo podała, że powód B. D. wcześniej otrzymał zachowek w postaci uczynionej na jego rzecz darowizny, gdyż w dniu 14 lipca 1989 roku spadkodawczyni zawarła z nim umowę przekazania gospodarstwa rolnego, której przedmiotem było gospodarstwo rolne składające się z działek gruntów o numerach 46, 50, 64, 43 i 302. Wskazała, że na mocy wyroku Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 15 czerwca 1999 roku, wydanego w sprawie o sygnaturze akt I C 2104/98, rozwiązano wskazaną umowę jedynie co do działki o numerze (...). Zarzuciła również, że w tych okolicznościach wystąpienie przez powoda B. D. z roszczeniem o zachowek stanowi nadużycie praw podmiotowych.

W piśmie procesowym z dnia 24 maja 2013 roku, powód B. D. zaprzeczył, aby pozwana uzyskała prawo własności nieruchomości położonej w K. numer 18 w sposób przez nią opisany. Podniósł, że w 1988 roku odziedziczyła ona udział wynoszący jedynie 1/6 części, a on darował jej udział w wysokości 1/6 części. Zarzucił, że nie doszło do skutecznego jego wydziedziczenia przez zmarłą matkę S. D. (1), gdyż w testamencie notarialnym spadkodawczyni nie podała konkretnych przyczyn jego wydziedziczenia, lecz ograniczyła się jedynie do powtórzenia sformułowań zawartych w przepisach art. 1008 k.c. jako przyczyn jego wydziedziczenia, co jest niedopuszczalne. Dodatkowo podkreślił, że w tym testamencie spadkodawczyni nie zarzuciła mu uporczywego nagannego postępowania, a przy tym nie wskazała, czy rzekome niezgodne z zasadami współżycia społecznego jego zachowanie następowało wbrew jej woli. Zaprzeczył także temu, aby uporczywie postępował w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego wbrew woli spadkodawczyni, bądź uporczywie nie dopełniał względem swojej matki obowiązków rodzinnych. Podał, że nie nadużywał alkoholu lub innych używek, nie popełniał przestępstw i nie prowadził hulaszczego trybu życia, a pomiędzy nim i spadkodawczynią dochodziło jedynie do drobnych nieporozumień. Podkreślił, że jego kontakt ze spadkodawczynią był niewystarczający, gdyż pozwana ograniczała mu i innym członkom rodziny dostęp do matki, a wszelkie konflikty były inspirowane przez pozwaną. Niezależnie od tego wskazał, że po sporządzeniu testamentu spadkodawczyni przebaczyła mu, gdyż ich relacje były poprawne, a na pogrzebie jej brata złożyła ustnie takie oświadczenie. Podniósł, że dochodząc roszczenia o zachowek nie nadużywa swoich uprawnień, ponieważ nie było

konfliktu pomiędzy nim a spadkodawczynią, lecz taki konflikt istnieje pomiędzy stronami, a on ma orzeczoną grupę inwalidzką i jest niezdolny do pracy.

W dniu 13 czerwca 2013 roku, powódka W. B. (1) wystąpiła o zasądzenie na jej rzecz od pozwanej T. Ż. kwoty 31 250 zł wraz z odsetkami ustawowymi liczonymi od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Na uzasadnienie tego żądania wskazała, że spadkodawczyni S. D. (1) zmarła w dniu 02 marca 2010 roku i pozostawiła czworo dzieci: ją, pozwaną, powoda B. D. i A. W.. Podała, że w dniu 24 lipca 2000 roku spadkodawczyni sporządziła testament notarialny, w którym powołała pozwaną do spadku i wydziedziczyła ją ze względu na niedopełnianie obowiązków rodzinnych. Oświadczyła również, że w tym samym dniu spadkodawczyni darowała pozwanej udział wynoszący 1/2 części w nieruchomości zabudowanej położonej w K. numer 18, obejmującej działkę gruntu o numerze 200. Wskazała, że obecnie opisana nieruchomość stanowi własność J. M. i S. M., którzy nabyli ją na podstawie umowy sprzedaży zawartej w dniu 06 marca 2009 roku. Podkreśliła, że w świetle przepisu art. 994 § 1 k.c. opisaną powyżej darowiznę należy doliczyć do spadku po S. D. (1). Zarzuciła, że nie doszło do skutecznego jej wydziedziczenia przez zmarłą matkę S. D. (1), albowiem w testamencie notarialnym spadkodawczyni nie podała konkretnych przyczyn jej wydziedziczenia, lecz ograniczyła się jedynie do powtórzenia sformułowań zawartych w przepisach art. 1008 k.c. jako przyczyn jej wydziedziczenia, co jest niedopuszczalne. Dodatkowo podkreśliła, że w tym testamencie spadkodawczyni nie zarzuciła jej uporczywego nagannego postępowania. Podała, że jej kontakt ze spadkodawczynią był niewystarczający, gdyż pozwana ograniczała jej i innym członkom rodziny dostęp do matki, a wszelkie konflikty były inspirowane przez pozwaną. Niezależnie od tego wskazała, że po sporządzeniu testamentu spadkodawczyni przebaczyła jej, gdyż ich relacje były bardzo dobre, a na pogrzebie jej brata złożyła ustnie takie oświadczenie.

W odpowiedzi na pozew z dnia 15 lipca 2013 roku, pozwana wniosła o oddalenie tego powództwa w całości.

Motywując swoje stanowisko podała, że w 1988 roku w drodze dziedziczenia ona i powódka nabyły udziały wnoszące po 1/6 części w prawie własności nieruchomości położonej w K. numer 18, obejmującej działki gruntów o numerach 46, 50, 64, 43 i 302, a spadkodawczyni udział w tej nieruchomości w wysokości 4/6 części. Wskazała, że na mocy umowy przekazania gospodarstwa rolnego z dnia 14 lipca 1988 roku, spadkodawczyni przekazała swój udział w opisanej nieruchomości powodowi B. D., a w dniu 08 sierpnia 1990 roku została zniesiona współwłasność działek gruntów o numerach 46, 50, 64 i 43. Podała, że na podstawie umowy darowizny z dnia 08 sierpnia 1990 roku powódka W. B. (1) darowała jej udział w 1/6 części w działce gruntu o numerze 302, natomiast w dniu 15 czerwca 1999 roku spadkodawczyni odwołała umowę przekazania gospodarstwa rolnego zawartą na rzecz powoda B. D. i na mocy umowy darowizny z dnia 24 lipca 2000 roku przekazała jej udział wynoszący 1/2 części w działce gruntu o numerze 302. Wskazała, że spadkodawczyni S. D. (1) zmarła w dniu 02 marca 2010 roku, a do spadku po niej poza nią z ustawy byliby powołani: powód B. D., powódka W. B. (1) i A. B. (2). Podała, że w dniu 24 lipca 2000 roku spadkodawczyni sporządziła testament notarialny, w którym powołała ją do spadku oraz jednocześnie wydziedziczyła powódkę W. B. (1) i pozostałych zstępnych ze względu na to, iż postępowali oni w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego i niedopełniali względem niej obowiązków rodzinnych. Podkreśliła, że wydziedziczenie jest skuteczne i zgodne z prawem oraz zaprzeczyła, aby spadkodawczyni przebaczyła powódce. Zarzuciła także, że wystąpienie przez powódkę W. B. (1) z roszczeniem o zachowek stanowi nadużycie praw podmiotowych. Przyznała następnie, że w dniu 06 marca 2009 roku zbyła przedmiotową nieruchomość J. M. i D. M.. Podniosła dodatkowo, że powódka nie udowodniła sposobu obliczenia zachowku.

Na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z dnia 19 lipca 2013 roku, zarządzono połączenie obu spraw do łącznego rozpoznania i rozstrzygnięcia.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

Spadkodawczyni S. D. (1) miała czworo dzieci: powoda B. D., powódkę W. B. (1), pozwaną T. Ż. i A. W..

Dowód: odpis skrócony aktu urodzenia B. D. - k. 4,

wyciąg z aktu urodzenia W. D. – k. 3 akt sprawy Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie o sygnaturze I Ns 627/13,

zeznania świadków W. B. (2) - k. 158,

A. B. (3) - k. 183,

A. B. (4) - k. 287,

przesłuchanie powódki W. B. (1) - k. 296-297,

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297,

przesłuchanie pozwanej T. Ż. - k. 298.

Od 1986 roku powódka W. B. (1) ma orzeczoną trzecią grupę inwalidzką.

Dowód: przesłuchanie powódki W. B. (1) - k. 296-297.

Na dzień 31 stycznia 1989 roku, nieruchomość rolna zabudowana położona w K. numer 18, obejmująca działki gruntów o numerach 46, 50, 64, 43 i 302, stanowiła współwłasność spadkodawczyni S. D. (1) w udziale wynoszącym 4/6 części oraz pozwanej T. Ż. i powódki W. B. (1) w udziałach po 1/6 części.

Dowód: zawiadomienie z dnia 31 stycznia 1989 roku - k. 9 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...),

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297.

W dniu 14 lipca 1989 roku, spadkodawczyni S. D. (2) zawarła z powodem B. D. umowę przekazania gospodarstwa rolnego, na mocy której przeniosła na niego udział w wysokości 4/6 części w opisanej powyżej nieruchomości.

Dowód: odpis umowy przekazania gospodarstwa rolnego z dnia 14 lipca 1989 roku – k. 16-17 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...),

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297.

Następnie na podstawie umowy darowizny z dnia 28 lipca 1989 roku, powód B. D. przekazał pozwanej T. Ż. udział w wysokości 1/6 części w prawie własności przedmiotowej nieruchomości.

Dowód: odpis umowy darowizny z dnia 28 lipca 1989 roku – k. 18-19 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...),

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297.

W dniu 08 sierpnia 1990 roku, powód B. D., powódka W. B. (1) i pozwana T. Ż. zawarli umowę zniesienia współwłasności tej nieruchomości. Na jej podstawie pozwana T. Ż. stała się jedyną właścicielką działek gruntów o numerach 64/2 i 43, powód B. D. stał się jedynym właścicielem działki gruntu o numerze 64/1, a powódka W. B. (1) stała się jedyną właścicielką działek gruntów o numerach 46 i 50.

Dowód: odpis umowy zniesienia współwłasności z dnia 08 sierpnia 1990 roku – k. 22 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...),

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297.

W tym samym dniu, powódka W. B. (1) darowała pozwanej T. Ż. udział wynoszący 1/6 części w prawie własności działki gruntu o numerze 302.

Dowód: odpis umowy darowizny z dnia 08 sierpnia 1990 roku – k. 23 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...),

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297.

Po tych czynnościach prawnych, współwłaścicielami nieruchomości rolnej zabudowanej położonej w K. numer 18, obejmującej działkę gruntu o numerze 302, byli powód B. D. w udziale wynoszącym 1/2 części oraz pozwana T. Ż. w udziale wynoszącym 1/2 części.

Dowód: zawiadomienie z dnia 08 sierpnia 1990 roku - k. 24 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...),

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297.

W 1994 roku, zmieniono numer działki gruntu oznaczonej dotychczas numerem 302 na numer 200.

Dowód: wykaz zmian gruntowych - k. 26-27 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...).

W dniu 27 lutego 1996 roku, powód B. D. darował L. D. udział wynoszący 1/2 części w nieruchomości rolnej zabudowanej położonej w K. numer 18, obejmującej działkę gruntu o numerze 200.

Dowód: odpis wyroku Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z dnia 20 stycznia 1998 roku wydanego w sprawie o sygnaturze akt I C 8/97 – k. 38 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...),

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297 .

Na mocy wyroku Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z dnia 20 stycznia 1998 roku, uznano wskazaną umowę darowizny za bezskuteczną w stosunku do spadkodawczyni S. D. (1) ze względu na jej roszczenie o rozwiązanie umowy przekazania gospodarstwa rolnego z dnia 14 lipca 1989 roku.

Dowód: odpis wyroku Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z dnia 20 stycznia 1998 roku wydanego w sprawie o sygnaturze akt I C 8/97 – k. 38 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...),

odpis wyroku Sądu Wojewódzkiego w Wałbrzychu z dnia 21 kwietnia 1998 roku wydanego w sprawie o sygnaturze akt II Ca 124/98 – k. 39 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...).

Z kolei na podstawie wyroku Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 15 czerwca 1999 roku, rozwiązano umowę przekazania gospodarstwa rolnego zawartą przez spadkodawczynię i powoda B. D. w dniu 14 lipca 1989 roku co do działku gruntu o numerze 200.

Dowód: odpis wyroku Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 15 czerwca 1999 roku wydanego w sprawie o sygnaturze akt I C 2104/98 – k. 76 akt sprawy Sądu Okręgowego w Świdnicy o s ygnaturze akt I C 2104/98 ,

odpis wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 07 października 1999 roku wydanego w sprawie o sygnaturze akt II Ca 749/99 – k. 131 akt sprawy Sądu Okręgowego w Świdnicy o s ygnaturze akt I C 2104/98 ,

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297.

W dniu 24 lipca 2000 roku, spadkodawczyni sporządziła w formie aktu notarialnego testament, w którym do całości spadku powołała pozwaną T. Ż.. Jednocześnie wydziedziczył swoje dzieci, a mianowicie powoda B. D. ze względu na to, iż postępował w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego i nie dopełniał względem niej obowiązków

rodzinnych, oraz powódkę W. B. (1) i A. W. z powodu tego, że nie dopełniały względem niej obowiązków rodzinnych, chociaż ze względu na wiek i stan zdrowia wymagała opieki i pomocy.

Dowód: wypis testament spadkodawczyni S. D. (1) z dnia 24 lipca 2000 roku - k. 62.

W tym samym dniu, spadkodawczyni darowała pozwanej T. D. udział wynoszący 1/2 części w nieruchomości rolnej zabudowanej położonej w K. numer 18, obejmującej działkę gruntu o numerze 200.

Dowód: odpis umowy darowizny z dnia 24 lipca 2000 roku – k. 49-50 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...).

Od 2004 roku powódka W. B. (1) utrzymuje się z renty po mężu.

Dowód: przesłuchanie powódki W. B. (1) - k. 296-297.

Na mocy orzeczenia (...) do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w D. z dnia 03 lutego 2005 roku, zaliczono powoda B. D. do lekkiego stopnia niepełnosprawności oraz stwierdzono, że orzeczony stopień niepełnosprawności ma charakter trwały, a ustalony stopień niepełnosprawności datuje się od dnia 07 stycznia 1995 roku. W związku z tym zalecono mu pracę fizyczną lekką w warunkach bezpiecznych bez napięcia psychicznego.

Dowód: odpis orzeczenia (...) do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w D. Nr 305/05 z dnia 03 lutego 2005 roku – k. 7.

W dniu 06 marca 2009 roku, pozwana T. Ż. sprzedała małżonkom J. M. i D. M. nieruchomość rolną zabudowaną położoną w K. numer 18, obejmującą działkę gruntu o numerze 200.

Dowód: odpis umowy sprzedaży z dnia 06 marca 2009 roku - akta prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...).

Spadkodawczyni S. D. (1) zmarła w dniu 02 marca 2010 roku.

Dowód: odpis skrócony aktu zgonu S. D. (1) – k. 4.

W chwili śmierci była wdową.

Dowód: odpis skrócony aktu zgonu S. D. (1) – k. 4,

przesłuchanie powódki W. B. (1) - k. 296-297,

przesłuchanie powoda B. D. - k. 297,

przesłuchanie pozwanej T. Ż. - k. 298.

Spadek po niej, na podstawie testamentu notarialnego z dnia 24 lipca 2000 roku, nabyła pozwana T. Ż..

Dowód: postanowienie Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z dnia 19 września 2013 roku w sprawie o sygnaturze akt I Ns 627/13 – k. 35 akt sprawy Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie o sygnaturze I Ns 627/13.

Spadkodawczyni nie pozostawiła żadnego majątku.

Dowód: przesłuchanie pozwanej T. Ż. - k. 298.

Na podstawie orzeczenia (...) do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w R. z dnia 30 maja 2012 roku, zaliczono powoda B. D. do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności oraz stwierdzono, że orzeczenie wydaje się do dnia 31

maja 2014 roku, niepełnosprawność istnieje od 1991 roku, a ustalony stopień niepełnosprawności datuje się od dnia 25 kwietnia 2012 roku. W związku z tym orzeczono, że powód jest zdolny do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej.

Dowód: odpis orzeczenia (...) do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w R. z dnia 30 maja 2012 roku – k. 12.

Z kolei na mocy orzeczenia Lekarza Orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 08 stycznia 2013 roku ustalono, że powód B. D. jest całkowicie niezdolny do pracy do dnia 31 lipca 2013 roku, a całkowita niezdolność do pracy powstała w dniu 10 lipca 2012 roku.

Dowód: odpis orzeczenia Lekarza Orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 08 stycznia 2013 roku – k. 19.

Liczona według stanu na dzień 14 lipca 1989 roku i obecnych cen wartość nieruchomości rolnej zabudowanej położonej w K. numer 18, obejmującej działki gruntów o numerach 46, 50, 64, 43 i 302 (obecnie 200), wynosi 229 000 zł.

Z kolei liczona według stanu na dzień 24 lipca 2000 roku i obecnych cen wartość nieruchomości rolnej zabudowanej położonej w K. numer 18, obejmującej działkę gruntu o numerze 200, wynosi 325 000 zł.

Dowód: opinia pisemna biegłego sądowego z zakresu szacowania nieruchomości T. G. z dnia 02 czerwca 2015 roku – k. 314-350,

ustne wyjaśnienia opinii pisemnej biegłego sądowego z zakresu szacowania nieruchomości T. G. z dnia 02 czerwca 2015 roku – k. 375.

Sąd zważył, co następuje:

Powództwo powoda B. D. nie jest zasadne i nie podlega uwzględnieniu, natomiast żądanie pozwu powódki W. B. (1) jest w znacznej części uzasadnione i w tym zakresie podlega uwzględnieniu.

W pierwszym rzędzie Sąd był obowiązany ustalić w niniejszej sprawie, czy doszło do skutecznego wydziedziczenia powodów, gdyż w takim wypadku każdy z nich byłby pozbawiony roszczenia o zachowek po S. D. (1).

Zgodnie z przepisami art. 1008 k.c., spadkodawca może w testamencie pozbawić zstępnych, małżonka i rodziców zachowku (wydziedziczenie), jeżeli uprawniony do zachowku:

1) wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego,

2) dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci,

3) uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych.

Z kolei przepis art. 1009 k.c. stanowi, że przyczyna wydziedziczenia uprawnionego do zachowku powinna wynikać z treści testamentu. W świetle tych unormowań skuteczność wydziedziczenia wymaga zarówno wskazania przez spadkodawcę w testamencie przyczyny wydziedziczenia, należącej do jednej z przyczyn zawartych w zamkniętym katalogu z przepisów art. 1008 k.c., jak i rzeczywistego istnienia wskazanych przez spadkodawcę okoliczności. Należy przy tym podkreślić, że podstawą do ustalenia przyczyny wydziedziczenia może być tylko treść testamentu, w którym spadkodawca ma obowiązek określić powody swojego rozporządzenia pozbawiającego wydziedziczonego zarówno prawa do spadku, jak i prawa do zachowku. Spadkobierca pozwany w sprawie o zachowek ma zatem obowiązek udowodnienia, że rzeczywiście zaistniały okoliczności wskazane przez spadkodawcę w testamencie, zaś rolą sądu jest także ocena, czy okoliczności te należą do jednej z przesłanek wskazanych w przepisach art. 1008 k.c. Nawet bowiem, gdyby w rzeczywistości istniała przyczyna uzasadniająca wydziedziczenie, ale spadkodawca tej przyczyny nie wskazał w testamencie jako podstawy wydziedziczenia, rozrządzenie spadkodawcy w tym zakresie nie byłoby skuteczne (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 listopada 2013 roku, VI ACa 578/13, LEX nr 1444939; wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 24 czerwca 2013 roku, I C 284/12, LEX nr 1681854; wyrok Sądu Apelacyjnego

w Poznaniu z dnia 28 maja 2013 roku, I ACa 412/13, LEX nr 1363335). Co istotne przyczyny wydziedziczenia muszą już istnieć w dacie sporządzenia testamentu obejmującego takie oświadczenie spadkodawcy (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 06 listopada 2013 roku, I ACa 864/13, LEX nr 1409251). Na koniec należy podkreślić, że w orzecznictwie powszechnie przyjmuje się, iż samo posłużenie się przez spadkodawcę sformułowaniem zaczerpniętym z przepisów art. 1008 k.c., bez wskazania konkretnych nagannych zachowań wydziedziczonego lub naruszonych przez niego obowiązków, nie jest wystarczające, aby uznać, iż doszło do skutecznego wydziedziczenia (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 13 grudnia 2012 roku, I ACa 590/12, LEX nr 1254431; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 13 stycznia 2011 roku, I ACa 1021/10, LEX nr 898627).

W niniejszej sprawie spadkodawczyni S. D. (1) w dniu 24 lipca 2000 roku sporządziła w formie aktu notarialnego testament, w którym miedzy innymi wydziedziczyła powoda B. D. ze względu na to, iż postępował w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego i nie dopełniał względem niej obowiązków rodzinnych, oraz powódkę W. B. (1) z powodu tego, że nie dopełniała względem niej obowiązków rodzinnych, chociaż ze względu na wiek i stan zdrowia wymagała opieki i pomocy. Z treści tego testamentu wynika, że spadkodawczyni powołała się na przyczyny wydziedziczenia przewidziane w przepisach 1008 pkt 1 i 3 k.c. Pierwszy z tych przepisów przewiduje możliwość wydziedziczenia, gdy uprawniony do zachowku wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego. Postępowanie wbrew woli spadkodawcy w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego oznacza takie postępowanie spadkobiercy, które jest naganne, niedające się zaakceptować, narusza przyjęte normy moralne lub społeczne. Zachowanie takie nie odnosi się jednakże do jego relacji ze spadkodawcą i nie dotyka samego spadkodawcy. Chodzi tutaj o niemoralne prowadzenie się, prowadzenie nieuczciwej działalności, handel narkotykami, pijaństwo, czy znęcanie się nad osobami bliskimi. Ponadto spadkodawca musi wyraźnie ujawnić, że takiego postępowania spadkobiercy nie akceptuje, a spadkobierca takie wskazanie zignorować (por. wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 24 czerwca 2013 roku, I C 284/12, LEX nr 1681854). Z kolei przepis art. 1008 pkt 3 k.c. stanowi, że spadkodawca może w testamencie pozbawić zstępnych, małżonka i rodziców zachowku (wydziedziczenie), jeżeli uprawniony do zachowku uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych. Zachowanie takie odnosić się musi do osoby spadkodawcy i dotyczyć niedopełniania obowiązków rodzinnych właśnie względem niego. W praktyce podaje się liczne przykłady takiego zachowania, a mianowicie może ono polegać na niewykonywaniu obowiązku alimentacyjnego, nieudzielaniu opieki, braku pomocy w chorobie, faktycznym zerwaniu ze spadkodawcą kontaktów rodzinnych i ustaniu więzi uczuciowej, normalnej w stosunkach rodzinnych, braku udziału w jego życiu choćby poprzez wizyty w jego miejscu zamieszkania, wszczynaniu ciągłych awantur, kierowaniu pod adresem spadkodawcy nieuzasadnionych i krzywdzących zarzutów, wyrzucanie go z domu (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 04 kwietnia 2014 roku, I ACa 887/12, LEX nr 1474828; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 27 lutego 2014 roku, I ACa 1201/12, LEX nr 1623875; wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 24 czerwca 2013 roku, I C 284/12, LEX nr 1681854; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 stycznia 2013 roku, VI ACa 978/12, LEX nr 1294873; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 13 stycznia 2011 roku, I ACa 1021/10, LEX nr 898627; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 07 listopada 2002 roku, II CKN 1397/00, LEX nr 75286). Każde z objętych tymi przepisami zachowanie musi dodatkowo nosić cechę uporczywości czyli być długotrwałe lub wielokrotne, zawinione, celowe i przemyślane (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 04 kwietnia 2014 roku, I ACa 887/12, LEX nr 1474828; wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 24 czerwca 2013 roku, I C 284/12, LEX nr 1681854; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24 listopada 2011 roku, I ACa 524/11, "Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie" 2012, nr 1, poz. 5). W omawianym przypadku spadkodawczyni S. D. (1) posłużyła się przy wydziedziczeniu powodów sformułowaniami zaczerpniętymi z przytoczonych powyżej przepisów, jednakże nie wskazała konkretnie, jakich to nagannych zachowań uzasadniających wydziedziczenie dopuścili się powodowie. Nie wskazała również, jakie konkretnie zasady współżycia społecznego naruszył powód B. D. i jakiego rodzaju obowiązków rodzinnych nie dopełnili powodowie. Co istotne spadkodawczyni nie zawarła nawet w przedmiotowym testamencie stwierdzenie o "uporczywym" postępowaniu powodów, co stanowi przecież konieczną przesłankę wydziedziczenia. Oznacza to, że nie ma podstaw do przyjęcia, iż treść tego testamentu jest wystarczająca do uznania wydziedziczenia powodów za skuteczne i oddalenia ich powództw o zachowki.

W tych okolicznościach nie ma żadnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy kwestia, czy faktycznie powodowie zachowywali się w taki sposób, że istniały podstawy do ich wydziedziczenia. Nie znalazło to bowiem odpowiedniego odzwierciedlenia w treści testamentu spadkodawczyni, a jak wskazano powyżej, nawet gdy w rzeczywistości istniała przyczyna uzasadniająca wydziedziczenie, ale spadkodawca tej przyczyny nie wskazał w testamencie jako podstawy wydziedziczenia, rozrządzenie spadkodawcy w tym zakresie nie jest skuteczne.

Należy również podkreślić, że ze względu na bezskuteczność wydziedziczenia powodów nie miała żadnego znaczenia dla treści orzeczenia w tej sprawie okoliczność, czy spadkodawczyni przebaczyła powodom. Na marginesie wypada jedynie zaznaczyć, że powodowie twierdzili, iż do aktu przebaczenia doszło już po sporządzeniu przedmiotowego testamentu przez spadkodawczynię. W tym zakresie przepis art. 1010 § 1 k.c. stanowi, że spadkodawca nie może wydziedziczyć uprawnionego do zachowku, jeżeli mu przebaczył. Z jego treści wyprowadza się wniosek, że przebaczenie w dowolnej formie może nastąpić wyłącznie na etapie poprzedzającym sporządzenie testamentu, natomiast w razie sporządzenia przez spadkodawcę testamentu zawierającego postanowienie o wydziedziczeniu, przebaczenie może mieć wyłącznie postać odwołania tego testamentu (por. uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 21 marca 2014 roku, I ACa 1181/13, LEX nr 1537354; wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 24 czerwca 2013 roku, I C 284/12, LEX nr 1681854). Tym samym w omawianym przypadku ewentualne przebaczenie nie mogłoby niweczyć skutków wydziedziczenia, skoro nie miało ono formy odwołania przedmiotowego testamentu.

Zgodnie z przepisem art. 991 § 2 k.c., jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia. W rozpoznawanej sprawie Sąd ustalił, że pozwana T. Ż. jest spadkobiercą testamentowym po S. D. (1), a tym samym ciąży na niej obowiązek pokrycia wszelkich roszczeń o zachowek po S. D. (1).

Wedle z kolei przepisu art. 991 § 1 k.c., zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni - dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadał przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach - połowa wartości tego udziału (zachowek). W pierwszym rzędzie należy więc zauważyć, że powodowie B. D. i W. B. (1) są dziećmi spadkodawczyni S. D. (1) czyli jej zstępnymi. Z drugiej strony, byliby powołani do spadku z ustawy, gdyby spadkodawczyni S. D. (1) nie sporządziła testamentu na rzecz pozwanej T. D.. Wedle bowiem przepisu art. 931 § 1 zd. 1 k.c., w pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek, którzy dziedziczą spadek w częściach równych. Oznacza to, że powodowie należą do kręgu osób uprawnionych do zachowku po S. D. (1).

W celu obliczenia zachowku należy najpierw określić udział spadkowy stanowiący podstawę do obliczenia zachowku. Wyjść trzeba tutaj od ustalenia udziału, w jakim uprawniony byłby powołany do spadku z ustawy, przy czym przy operacji tej, zgodnie z przepisem art. 992 k.c., uwzględnia się także spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili, natomiast nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni. Następnie udział ten mnoży się, stosownie do przepisu art. 991 § 1 k.c., przez 2/3, jeżeli uprawniony do zachowku jest trwale niezdolny do pracy lub małoletni, a w pozostałych sytuacjach przez 1/2. Otrzymany w ten sposób wynik to udział spadkowy stanowiący podstawę do obliczenia zachowku (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2004 roku, II CK 444/02, LEX nr 112873).

W niniejszej sprawie Sąd ustalił, że spadkodawczyni S. D. (1) w chwili śmierci była wdową, natomiast pozostawiła czworo dzieci: powoda B. D., powódkę W. B. (1), pozwaną T. Ż. i A. W.. Należy przy tym wskazać, że przy ustaleniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczenia zachowku należy w tym przypadku brać pod uwagę także A. W., albowiem jej wydziedziczenie było bezskuteczne z tych samych powodów co wydziedziczenie powodów. Z drugiej strony, żaden ze spadkobierców ustawowych po S. D. (1) nie został uznany za niegodnego dziedziczenia, nie zrzekł się dziedziczenia i nie złożył oświadczenia o odrzuceniu spadku. W konsekwencji należało przyjąć, że spadek po niej dziedziczyliby z ustawy powodowie, pozwana i A. W. w udziałach po 1/4 części.

Skład orzekający stwierdził jednocześnie, że powodowie nie byli małoletni w chwili otwarcia spadku i nie udowodnili, iż byli wówczas trwale niezdolni do pracy, choć na nich w tym zakresie spoczywał ciężar dowodu (art. 6 k.c.). W tym zakresie należy na wstępie wskazać, że uprzywilejowanie przewidziane w przepisie art. 991 § 1 k.c. dotyczy jedynie uprawnionych całkowicie niezdolnych do pracy trwale. Całkowicie niezdolną do pracy jest natomiast osoba, która utraciła zdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy, a częściowo niezdolną osoba, która w znacznym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji. Z kolei trwale niezdolną do pracy jest osoba, co do której według wiedzy medycznej nie ma rokowań odzyskania zdolności do pracy, natomiast okresowo niezdolna do pracy jest osoba, co do której według wiedzy medycznej istnieją rokowania odzyskania zdolności do pracy (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2003 roku, IV CK 158/02, LEX nr 106579). W rozpoznanej sprawie powódka W. B. (1) nie wykazała, że momencie śmierci spadkodawczyni była całkowicie niezdolna do pracy trwale. Jak podała bowiem w trakcie przesłuchania od 1986 roku miała orzeczoną trzecia grupę inwalidzką czyli była tylko częściowo niezdolna do pracy, a następnie od 2004 roku utrzymywała się z renty po mężu (k. 296 akt). Z kolei w przypadku powoda B. D. z dowodu z odpisu orzeczenia (...) do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w D. Nr 305/05 z dnia 03 lutego 2005 roku (k. 7 akt) wynika, że na mocy tego orzeczenia zaliczono powoda B. D. do lekkiego stopnia niepełnosprawności oraz stwierdzono, że orzeczony stopień niepełnosprawności ma charakter trwały i zalecono mu pracę fizyczną lekką w warunkach bezpiecznych bez napięcia psychicznego. Tym samym uznano go za osobę jedynie częściowo niezdolną do pracy trwale. Z kolei na podstawie dowodu z odpisu orzeczenia (...) do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w R. z dnia 30 maja 2012 roku (k. 12 akt) Sąd ustalił, że na podstawie tego orzeczenia zaliczono powoda B. D. do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności oraz stwierdzono, że ustalony stopień niepełnosprawności datuje się od dnia 25 kwietnia 2012 roku, a to orzeczenie wydano do dnia 31 maja 2014 roku. Na podstawie więc tego orzeczenia należało powoda zakwalifikować jako osobę częściowo niezdolną do pracy okresowo. Z kolei na mocy orzeczenia Lekarza Orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 08 stycznia 2013 roku (k. 19 akt) ustalono, że powód B. D. jest całkowicie niezdolny do pracy do dnia 31 lipca 2013 roku, a całkowita niezdolność do pracy powstała w dniu 10 lipca 2012 roku. W tym przypadku uznano więc powoda za osobę całkowicie niezdolną do pracy okresowo, przy czym całkowita niezdolność do pracy wystąpiła u niego już po śmierci spadkodawczyni. W oparciu o powyższe dowody nie ma więc podstaw do przyjęcia, że w chwili otwarcia spadku powód B. D. był trwale niezdolny do pracy w rozumieniu przepisu art. 991 § 1 k.c.

Oznacza to, że udziały spadkowe powodów stanowiące podstawę do obliczenia należnych im zachowków wynoszą po 1/8 części spadku (1/4 x 1/2), gdyż powodowie nie byli uprawnieni do skorzystania z przywileju przewidzianego w przepisie art. 991 § 1 k.c. dla osób trwale niezdolnych do pracy i małoletnich.

Kolejnym etapem obliczania zachowku jest ustalenie tzw. substratu zachowku. Ustalenie substratu zachowku wymaga przede wszystkim określenia czystej wartość spadku. Czysta wartość spadku stanowi natomiast różnicę pomiędzy stanem czynnym spadku, czyli wartością wszystkich praw należących do spadku według ich stanu z chwili otwarcia spadku i cen z chwili orzekania o zachowku (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 04 lipca 2012 roku, I CSK 599/11, LEX nr 1218157; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 02 marca 2012 roku, I ACa 110/12, LEX nr 1129357; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 27 października 2009 roku, VI ACa 376/09, LEX nr 1120255) oraz wartością darowizn dokonanych przez spadkodawcę doliczanych do spadku według stanu przedmiotu darowizny z chwili jej dokonania i cen z chwili ustalenia zachowku (art. 993 k.c. i art. 995 § 1 k.c.), a stanem biernym spadku, czyli sumą długów spadkowych, z pominięciem jednak, stosownie do przepisu art. 993 k.c., długów wynikających z zapisów i poleceń, a także zobowiązań z zachowków (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2004 roku, II CK 444/02, LEX nr 112873; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski, Kodeks cywilny. Komentarz, tom II, Warszawa 2003, s. 863-864).

W rozpoznawanej sprawie Sąd ustalił, że w chwili śmierci spadkodawczyni nie pozostawiła żadnego majątku, jednakże za życia dokonała na rzecz pozwanej darowizny, która podlega doliczeniu do spadku. Przepis art. 994 § 1 k.c. stanowi, że przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych, ani dokonanych przed więcej niż dziesięciu laty, licząc wstecz od otwarcia spadku, darowizn na rzecz osób nie będących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku. A contrario należy przyjąć, iż podlegają zaliczeniu

darowizny uczynione na rzecz spadkobierców lub uprawnionych do zachowku bez względu na datę ich dokonania oraz darowizny dokonane na rzecz osób nie będących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku w okresie krótszym niż dziesięć lat, licząc wstecz od otwarcia spadku. W niniejszej sprawie pozwana T. Ż. jako córka spadkodawczyni należy do kręgu spadkobierców ustawowych po niej oraz osób uprawnionych do zachowku po niej. Nie ma przy tym wątpliwości, że w dniu 24 lipca 2000 roku, spadkodawczyni darowała pozwanej udział wynoszący 1/2 części w nieruchomości rolnej zabudowanej położonej w K. numer 18, obejmującej działkę gruntu o numerze 200. W tych okolicznościach należało przyjąć, że w świetle przepisów art. 993 k.c. i art. 994 § 1 k.c. przedmiotowa darowizna podlega zaliczeniu do spadku.

Na podstawie dowodu z opinii pisemnej biegłego sądowego z zakresu szacowania nieruchomości T. G. z dnia 02 czerwca 2015 roku (k. 314-350 akt) należało przyjąć, że wartość tej nieruchomości wyliczona według jej stanu na dzień dokonania darowizny i obecnych cen wynosi 325 000 zł. Należy jednocześnie podkreślić, że remonty przeprowadzone w budynkach na tej nieruchomości po zawarciu przedmiotowej umowy darowizny nie zostały uwzględnione przy dokonywaniu tej wyceny i wskazana wartość dotyczy jej stanu z chwili dokonywania tej darowizny, na co wyraźnie wskazał biegły sądowy w swoich ustnych wyjaśnieniach (k. 375 akt).

Ostatecznie, w świetle tych rozważań należało przyjąć, że wartość stanu czynnego majątku spadku po S. D. (1) obliczona dla potrzeb wyliczenia zachowku wynosi 162 500 zł (325 000 zł / 2).

W toku postępowania nie udowodniono, aby istniały jakieś długi spadkowe po S. D. (1), a tym samym podana powyżej kwota 162 500 zł stanowi czystą wartość spadku po niej.

Obliczanie zachowku zamyka operacja mnożenia substratu zachowku przez udział spadkowy stanowiący podstawę do obliczenia zachowku. Jej wynik wyraża wysokość należnego uprawnionemu zachowku. W tym wypadku wysokość należnych powodom zachowków wynosi po 20 312,50 zł (162 500 zł / 8).

Uprawniony należny mu zachowek, obliczony w powyższy sposób, może otrzymać przede wszystkim w postaci powołania do spadku, zapisu lub uczynionej przez spadkodawcę na jego rzecz darowizny (art. 991 § 2 k.c.). Gdy jednak to nie nastąpi, przysługuje mu roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia czyli roszczenie o zachowek. Stąd jednoznaczny wniosek, że o powstaniu na rzecz uprawnionego do zachowku roszczenia o pokrycie lub uzupełnienie w pieniądzu zachowku rozstrzyga tylko to, czy otrzymał on w całości należny mu zachowek w postaci powołania do spadku, zapisu lub uczynionej przez spadkodawcę na jego rzecz darowizny. Jeżeli otrzymał, roszczenie o zachowek nie przysługuje mu. Jeżeli natomiast nie otrzymał w całości lub części, przysługuje mu roszczenie o zachowek lub jego uzupełnienie.

Ustawodawca przyjął, iż zaspokojenie tego roszczenia może nastąpić także poprzez dokonanie przez spadkodawcę darowizny na rzecz uprawnionego do zachowku. Użyte w przepisie art. 991 § 2 k.c. określenie „darowizna" nie oznacza tylko przysporzenia w ramach umowy darowizny, ale należy przez to rozumieć wszelkie przysporzenia dokonane pod tytułem darmym (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2012 roku, I CSK 217/12, LEX nr 1284691; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 09 grudnia 2010 roku, III CSK 39/10, LEX nr 738107). Przy zaliczaniu na poczet zachowku nie ma przy tym znaczenia przedmiot darowizny i cel, w jakim została ona dokonana (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 2011 roku, III CZP 136/10, LEX nr 844761).

Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy należy wskazać, że na podstawie umowy przekazania gospodarstwa rolnego z dnia 14 lipca 1989 roku (k. 16-17 akt prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie księgi wieczystej o numerze KW (...)) spadkodawczyni S. D. (2) przeniosła na powoda B. D. udział w wysokości 4/6 części w prawie własności nieruchomości rolnej zabudowanej położonej w K. numer 18, obejmującej działki gruntów o numerach 46, 50, 64, 43 i 302. Nie ma przy tym wątpliwości, że powód uzyskał ten udział nieodpłatnie, albowiem w zamian nie był obowiązany do żadnego świadczenia na rzecz spadkodawczyni. Należy także odwołać się do ratio legis instytucji zachowku, wedle którego przyznanie prawa do zachowku służy urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec osób najbliższych poprzez realizację niezbywalnego i bezwarunkowe prawo osób najbliższych spadkodawcy do otrzymania minimalnego udziału w spadku (por. uzasadnienie wyroku Sądu

Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 15 lutego 2012 roku, I ACa 1121/11, LEX nr 1133334; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 31 stycznia 2012 roku, I ACa 1349/11, LEX nr 1120012). Nie ma więc znaczenia, w jaki sposób to nastąpi, o ile tylko jest to przysporzenie bezpłatne ze strony spadkodawcy na rzecz uprawnionego do zachowku. W takim też duchu należy interpretować pojęcie „darowizny" użyte w omawianym przepisie, a w związku z tym umowę przekazania gospodarstwa rolnego trzeba uznać za taką darowiznę i zaliczyć na poczet należnego powodowi zachowku. Nie ma przy tym znaczenia co się stało z przedmiotem tej darowizny w późniejszym okresie, albowiem było to efektem czynności prawnych podejmowanych dobrowolnie przez powoda oraz jego nagannych zachowań w stosunku do spadkodawczyni czyli działań zawinionych.

Na podstawie dowodu z opinii pisemnej biegłego sądowego z zakresu szacowania nieruchomości T. G. z dnia 02 czerwca 2015 roku (k. 314-350 akt) Sąd ustalił, że wartość tej nieruchomości wyliczona według jej stanu na dzień zawarcia umowy przekazania gospodarstwa rolnego i obecnych cen wynosi 229 000 zł, a tym samym oznacza to, iż wartość otrzymanej przez niego darowizny wyniosła 152 666,67 zł (229 000 zł x 4/6).

Podsumowując, powód B. D. na poczet należnego mu zachowku po S. D. (1) otrzymał majątek o wartości 152 666,67 zł, który w całości wyczerpuje jego roszczenie o zachowek. Z tego też powodu jego powództwo podlegało oddaleniu. Z kolei roszczenie powódki W. B. (1) o zachowek nie zostało w żaden sposób do tej pory zaspokojone, a w związku z tym należało zasadzić na jej rzecz od pozwanej kwotę 20 312,50 zł i oddalić dalej idące powództwo.

Na marginesie należy podkreślić, że ze względu na bezzasadność roszczenia powoda B. D. o zachowek bezprzedmiotowe było rozpoznawanie zarzutu pozwanej, iż roszczenie to stanowi nadużycie prawa. Z kolei w przypadku powódki W. B. (1) należy wskazać, że na poparcie tego zarzutu pozwana nie powołała żadnych szczególnych okoliczności poza jedynie stwierdzeniem, iż istniały przesłanki do jej wydziedziczenia przez spadkodawczynię S. D. (1). Są to niewystarczające przesłanki do pozbawienia powódki prawa do zachowku.

W pozwie powódka W. B. (1) wystąpiła dodatkowo z żądaniem zasądzenia na jej rzecz odsetek ustawowych liczonych od dnia wniesienia pozwu czyli od dnia 13 czerwca 2013 roku (k. 95 akt) do dnia zapłaty.

Podstawę prawną do sformułowania takiego żądania stanowią przepisy art. 481 k.c. Z przepisu § 1 tegoż artykułu wynika bowiem, że jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Odsetki za opóźnienie należą się przeto zarówno bez względu na szkodę poniesioną przez wierzyciela, jak i zawinienie okoliczności opóźnienia przez dłużnika (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 1994 roku, I CRN 121/94, OSNC 1995, nr 1, poz. 21). Należy przy tym wskazać, że w świetle przepisów ustawy dłużnik opóźnia się z wykonaniem zobowiązania, gdy nie spełnia świadczenia w terminie oznaczonym w sposób dostateczny lub wynikający z właściwości zobowiązania. Aby dokładnie wyjaśnić wskazaną kwestię konieczne jest odwołanie się do pojęcia wymagalności. Roszczenie o spełnienie świadczenia jest wymagalne wówczas, gdy wierzyciel jest uprawniony do żądania spełnienia świadczenia. Dopóki roszczenie jest niewymagalne, nie zachodzi także opóźnienie, gdyż dłużnik nie jest zobowiązany do świadczenia. O dacie wymagalności decyduje natomiast treść stosunku obligacyjnego łączącego strony. W przypadku zobowiązań terminowych, jeśli dłużnik nie realizuje w terminie swych obowiązków wynikających z treści zobowiązania, opóźnia się ze spełnieniem świadczenia. W takim przypadku data wymagalności roszczenia stanowi jednocześnie datę, od której dłużnik opóźnia się ze świadczeniem. Z mocy przepisów art. 481 k.c. uzasadnia to roszczenie o odsetki. W przypadku z kolei zobowiązań bezterminowych opóźnienie nastąpi dopiero w przypadku niedostosowania się do wezwania wierzyciela żądającego spełnienia świadczenia, chyba, że obowiązek jego spełnienia wynika z właściwości zobowiązania (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 21 listopada 1995 roku, I ACr 592/95, OSA 1996, nr 10, poz. 48). Na koniec należy podkreślić, iż na mocy przepisu art. 481 § 2 zd. 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 01 stycznia 2016 roku, w sytuacji, gdy stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona, należą się odsetki ustawowe.

Wskazać należy, że zagadnienie oznaczenia daty początkowej zasądzenia odsetek za opóźnienie od roszczenia o zachowek wzbudza w orzecznictwie pewne kontrowersje. Zgodnie bowiem z jednym poglądem roszczenie o zachowek

jest co do zasady roszczeniem bezterminowym i jego wymagalność należy ustalić w oparciu o regułę wyrażoną w przepisie art. 455 k.c. Zatem dopóki dłużnik nie zostanie wezwany do spełnienia świadczenia, dopóty obowiązek zapłaty kwoty pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku nie aktualizuje się. W związku z tym odsetki ustawowe za opóźnienie należą się dopiero od daty wezwania zobowiązanego do zapłaty zachowku (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 08 marca 2013 roku, I ACa 733/12, LEX 1289360; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 10 stycznia 2013 roku, I ACa 688/12, LEX 1267187; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23 października 2012 roku, I ACa 460/12, LEX 1238234; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2010 roku, II CSK 178/10, LEX 942800). Pogląd drugi podkreśla, że skoro ustalenie wartości spadku w celu określenia zachowku oraz obliczenie zachowku następuje według cen z chwili orzekania o roszczeniu o zachowku, to odsetki od tak ustalonego świadczenia pieniężnego powinny być naliczane dopiero od daty wyrokowania w sprawie, skoro dopiero z tym momentem roszczenie o zapłatę tak ustalonej kwoty stało się wymagalne (por. wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 06 listopada 2012 roku, I ACa 1105/12, LEX 1272035; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 02 marca 2012 roku, I ACa 110/12, LEX 1129357). Na poparcie tegoż drugiego stanowiska wskazuje się przede wszystkim, że wysokość należnego świadczenia uwzględnia wszystkie niekorzystne dla wierzyciela zmiany siły nabywczej pieniądza, które nastąpiły od powstania zdarzenia wywołującego obowiązek jego spełnienia i w związku z tym odsetki za opóźnienie powinny być przyznane dopiero od daty wyrokowania. Pogląd ten nie uwzględnia jednak faktu, że obecnie zmiany siły nabywczej są minimalne i nie wpływają w zasadniczy sposób na wysokość zasądzonego zachowku, a także okoliczności, iż orzeczenie o zachowku ma charakter deklaratywny. Z tych względów skład orzekający w niniejszej sprawie akceptuje pierwsze ze wskazanych stanowisk.

Odnośnie do zasądzonego roszczenia o zachowek należy zauważyć, że powódka W. B. (1) nie przedstawił żadnych dowodów na to, iż wzywała pozwaną do zapłaty należności z tego tytułu przed wytoczeniem powództwa w niniejszej sprawie. W tych warunkach doręczony pozwanej odpis pozwu w tej sprawie zastępował wezwanie do zapłaty. Rolę wezwania do spełnienia świadczenia, o którym mowa w przepisie art. 455 k.c., można bowiem przypisać doręczeniu dłużnikowi odpisu pozwu, w którym zostaje dokładnie określone żądanie, a w sprawach o prawa majątkowe dochodzona kwota pieniężna (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2012 roku, II PK 24/12, LEX 1232773; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 09 marca 1999 roku, (...) 2/99, LEX 524081). Należy jednocześnie podkreślić, że wedle przepisu art. 455 k.c., jeżeli termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania. Ustawa wymaga więc niezwłocznego spełnienia świadczenia po wezwaniu dłużnika do jego wykonania. Użytego na gruncie tego przepisu terminu „niezwłocznie" nie należy utożsamiać z terminem natychmiastowym. Termin „niezwłocznie" oznacza termin realny, w którym dłużnik przy uwzględnieniu okoliczności miejsca i czasu będzie w stanie dokonać zapłaty (por. wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 21 listopada 2012 roku, I ACa 1163/12, LEX 1267476; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 26 września 2012 roku, I ACa 426/12, LEX 1223147; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2011 roku, III CSK 282/10, LEX 898707; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2011 roku, II CSK 346/11, LEX 1102850). Oznacza to, że należy brać pod uwagę między innymi wysokość kwoty, która ma być uiszczona i możliwości jej zgromadzenia przez dłużnika. W związku z powyższym, w ocenie Sądu, świadczenie zasądzone w niniejszej sprawie ze względu na swoją wysokość i możliwości finansowe pozwanej powinno być spełnione w terminie dwóch miesięcy od dnia doręczenia wezwania. Mając więc na uwadze, że odpis pozwu został doręczony pozwanej w dniu 02 lipca 2013 roku (k. 114 akt), należało przyjąć, iż powinna ona zaspokoić roszczenie o zachowek powódki W. B. (1) do dnia 02 września 2013 roku. W związku z tym z upływem tegoż dnia pozwana popadła w opóźnienie w jego spełnieniu i od następnego dnia czyli dnia 03 września 2013 roku należały się powódce W. B. (1) odsetki ustawowe. W pozostałym natomiast zakresie powództwo co do odsetek ustawowych należało oddalić.

Z tych względów, na podstawie wskazanych przepisów, Sąd orzekł jak w punktach I, II i III wyroku.

Odnośnie rozliczenia kosztów procesu poniesionych przez strony należy na wstępie wskazać, że zgodnie z przepisem art. 98 § 3 k.p.c., do niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata zalicza się wynagrodzenie, jednak nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach i wydatki jednego adwokata, koszty sądowe

oraz koszty nakazanego przez sąd osobistego stawiennictwa strony. Wedle z kolei przepisu art. 98 § 2 zd. 1 k.p.c., do niezbędnych kosztów procesu prowadzonego przez stronę osobiście lub przez pełnomocnika, który nie jest adwokatem, radcą prawnym lub rzecznikiem patentowym, zalicza się poniesione przez nią koszty sądowe, koszty przejazdów do sądu strony lub jej pełnomocnika oraz równowartość zarobku utraconego wskutek stawiennictwa w sądzie.

W świetle opisanych powyżej zasad, do kosztów procesu po stronie powódki W. B. (1) należało zaliczyć wynagrodzenie jej pełnomocnika z urzędu w kwocie 2 400 zł (§ 6 pkt 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu – tekst jednolity Dz.U. z 2013 roku, poz. 461), podwyższone o podatek VAT (§ 2 ust. 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu – tekst jednolity Dz.U. z 2013 roku, poz. 461), co daje kwotę 2 952 zł, a także połowę uiszczonych przez jej pełnomocnika opłat kancelaryjnych w kwocie 3 zł (k. 186 akt), czyli łącznie kwotę 2 955 zł.

Z kolei pozwana nie poniosła żadnych kosztów w tym procesie.

Wedle przepisu art. 100 zd. 1 k.p.c., w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań koszty będą wzajemnie zniesione lub stosunkowo rozdzielone. Tak też sytuacja zaistniał w niniejszej sprawie, gdyż powódka W. B. (1) wygrała sprawę w 65 % (20 312,50 zł / 31 250 zł), natomiast pozwana w 35 %. Oznacza to, że pozwana powinna zapłacić na rzecz powódki W. B. (1) z tytułu kosztów procesu kwotę 1 920,75 zł (2 955 zł x 65 %).

Przepis art. 102 k.p.c. stanowi, iż w wypadkach szczególnie uzasadnionych sąd może zasądzić od strony przegrywającej tylko część kosztów albo nie obciążać jej w ogóle kosztami. Przyjmuje się przy tym powszechnie, że zastosowanie opisanej normy prawnej powinno być oceniane w całokształcie okoliczności, które by uzasadniały odstępstwo od podstawowych zasad decydujących o rozstrzygnięciu w przedmiocie kosztów procesu. Do kręgu tych okoliczności należy zaliczyć zarówno fakty związane z samym przebiegiem procesu, jak i fakty leżące na zewnątrz procesu, zwłaszcza dotyczące stanu majątkowego stron i ich sytuacji życiowej. Wskazane okoliczności powinny być oceniane przede wszystkim z uwzględnieniem zasad współżycia społecznego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 września 2013 roku, I CZ 183/12, LEX nr 1388472; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 sierpnia 2013 roku, I ACa 449/13, LEX nr 1369227; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2013 roku, V CZ 132/12, LEX nr 1341732; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2013 roku, V CZ 124/12, LEX nr 1341727; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 08 stycznia 2013 roku, I ACa 697/12, LEX nr 1281107; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 08 listopada 2012 roku, I ACa 486/12, LEX nr 1246847; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 27 września 2012 roku, I ACa 553/12, LEX nr 1236358).

W rozpoznawanej sprawie nie uszło uwadze Sądu, że pozwana nie jest prawnikiem i nie była w stanie ocenić skuteczności dokonanego przez spadkodawczynię S. D. (1) wydziedziczenia powódki W. B. (1), a w szczególności ustalić, iż sporządzony przez spadkodawczynię testament notarialny z dnia 24 lipca 2000 roku jest dotknięty wadami prawnymi, które powodują bezskuteczność tego wydziedziczenia. Usprawiedliwione było bowiem w tym wypadku działanie w zaufaniu do profesjonalizmu notariusza sporządzającego ten testament. Należy jednocześnie podkreślić, że strony od wielu lat pozostają w konflikcie, co skutkowało licznymi sporami miedzy nimi i w konsekwencji sprawami sądowymi. W tych okolicznościach nie są w stanie obiektywnie oceniać swoich zachowań i wyolbrzymiają przewinienia strony przeciwnej. W związku z tym pozwana mogła być subiektywnie przekonany o słuszności swojego stanowiska w tej sprawie i bezzasadności roszczenia powódki W. B. (1) o zachowek (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 18 lipca 2013 roku, I ACa 447/13, LEX nr 1349918; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10 lipca 2013 roku, VI ACa 1414/12, LEX nr 1363410; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 12 grudnia 2012 roku, I ACa 437/12, LEX nr 1281047). Niezależnie od tego należy również wskazać, że obciążenie pozwanej kosztami procesu w tej sprawie pogłębiałoby konflikt między stronami i mogłoby stanowić kolejną przeszkodę do nawiązania przez nie w miarę normalnych stosunków rodzinnych. Jest to tym bardziej istotne, jeżeli zwróci się uwagę na fakt, iż w rzeczywistości w znacznej części powódka W. B. (1) nie poniosła opisanych powyżej kosztów procesu, albowiem

nie musiała opłacić swojego pełnomocnika. W ocenie składu orzekającego, przytoczone okoliczności prowadzą do wniosku, że w niniejszej sprawie zachodzi szczególny wypadek uzasadniający odstąpienie od obciążenia pozwanej obowiązkiem zwrotu kosztów procesu na rzecz powódki W. B. (1).

Na marginesie należy zauważyć, że pozwana w całości wygrała proces w stosunku do powoda B. D., a tym samym, w świetle przepisu art. 98 § 1 k.p.c., powód B. D. powinien zwrócić jej w całości koszty procesu poniesione przez nią w związku z jego roszczeniem o zachowek. Ze względu jednak na fakt, że pozwana w tym zakresie nie poniosła żadnych kosztów procesu, nie było podstaw do wydania orzeczenia w tym przedmiocie.

Mając powyższe na uwadze, w oparciu o przytoczone przepisy, Sąd orzekł jak w punkcie IV sentencji.

W rozpoznawanej sprawie powódka W. B. (1) została zwolniona od kosztów sądowych, na które ostatecznie składała się wyłącznie opłata stosunkowa od pozwu w kwocie 1 563 zł (k. 94 akt).

W związku z powyższym, stosownie do przepisów art. 113 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jednolity – Dz.U. z 2014 roku, poz. 1025 z późn. zm.), Sąd nakazał ściągnąć od powódki W. B. (1) z roszczenia zasądzonego w punkcie I wyroku na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie kwotę 547,05 zł (1 563 zł x 35 %), a pozwanej T. Ż. zapłacić na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie kwotę 1 015,95 zł (1 563 zł x 65 %) tytułem uiszczenia kosztów sądowych, od których powódka W. B. (1) została zwolniona. Zgodnie bowiem ze wskazanymi przepisami tymi kosztami sadowymi sąd w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji obciąży przeciwnika, jeżeli istnieją do tego podstawy, przy odpowiednim zastosowaniu zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów procesu, a więc w tym przypadku przepisu art. 100 zd. 1 k.p.c., natomiast koszty nieobciążające przeciwnika ściąga się z roszczenia zasądzonego na rzecz strony, której czynność spowodowała ich powstanie, strony zastąpionej przez kuratora lub osoby, na której rzecz prokurator wytoczył powództwo lub zgłosił wniosek o wszczęcie postępowania. W tych okolicznościach należało pozwaną obciążyć obowiązkiem uiszczenia tych kosztów sądowych w części, w której przegrała proces, a więc w 65 % (20 312,50 zł / 31 250 zł), natomiast powódkę W. B. (1) w pozostałej części czyli w 35 %.

Dodatkowo warto zaznaczyć, że powód B. D. również został zwolniony od kosztów sądowych w tej sprawie (k. 20 akt). Nie było jednak podstaw do rozliczenia tych kosztów sądowych, albowiem przegrał on w całości proces i nie zasądzono na jego rzecz żadnego świadczenie, z którego można byłoby je ściągnąć.

Z tych powodów, w oparciu o wskazane przepisy, orzeczono jak w punkcie V wyroku.

W rozpoznawanej sprawie powodowie W. B. (1) i B. D. korzystali z pomocy (...) udzielonej im z urzędu. Zgodnie z przepisem art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 roku – Prawo o adwokaturze (teks jednolity – Dz.U. z 2014 roku, poz. 635 z późn. zm.), koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu ponosi Skarb Państwa. Obowiązek pokrycia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej nie jest obowiązkiem mieszczącym się w formule obowiązku zwrotu kosztów procesu między stronami, lecz ma charakter publicznoprawny i subsydiarny, gdyż powstaje dopiero wówczas, gdy egzekucja kosztów zasądzonych od przeciwnika procesowego strony korzystającej z pomocy prawnej udzielonej z urzędu okazała się bezskuteczna albo gdy kosztami procesu została obciążona strona korzystająca z pomocy prawnej z urzędu, czy też jeżeli koszty procesu zostały stosunkowo rozdzielone, a opłaty z tytułu udzielonej pomocy prawnej nie zostały zapłacone w całości lub w części. Skarb Państwa nie będzie więc nimi obciążony jedynie w sprawie, w której kosztami procesu obciążony został przeciwnik procesowy strony korzystającej z pomocy udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu (por. uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 10 października 2013 roku, I ACa 23/13, LEX nr 1386079). Taka natomiast sytuacja nie zaistniała w niniejszej sprawie, albowiem kosztami procesu nie została w niej obciążana pozwana T. Ż..

W tym wypadku wynagrodzenie należne pełnomocnikowi z urzędu za reprezentowanie każdego z powodów wyniosło 2 400 zł (§ 6 pkt 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu – tekst jednolity Dz.U. z 2013 roku, poz. 461), przy czym należało podwyższyć je o podatek VAT (§ 2 ust. 3 Rozporządzenia

Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu – tekst jednolity Dz.U. z 2013 roku, poz. 461), co daje łącznie kwotę 2 952 zł. Należy przy tym podkreślić, że Sąd był obowiązany przyznać to wynagrodzenie odrębnie za udzielenie pomocy prawnej każdemu z powodów. Wynika to z zasady, że każdemu z wygrywających proces współuczestników reprezentowanych przez tego samego adwokata lub radcę prawnego, sąd winien zasądzić zwrot kosztów zastępstwa procesowego w wysokości wynagrodzenia jednego pełnomocnika (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 30 października 2014 roku, I ACa 427/14, LEX nr 1552042; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 13 października 2014 roku, I ACa 384/14, LEX nr 1540915; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 16 lipca 2014 roku, I ACa 218/14, LEX nr 1498956; postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 08 stycznia 2013 roku, I ACa 565/12, LEX nr 1312136).

Mając powyższe na względzie, na podstawie powołanych przepisów, należało orzec jak w punktach VI i VII sentencji.